

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.34.014.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-1>**Шатненко К. О.**

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри загальної
економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0139-7989>

Shatnenko Kateryna

Odesa National Economic University

НОВА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ ЯК УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено проблемі становлення сталого розвитку в Україні. Розглянуто ключові цілі сталого розвитку, виділено як ключову рису інноваційний тип розвитку. З'ясовано, що запровадження сталого розвитку передбачає розвиток економіки на основі індустрії, яка відповідає усім сучасним вимогам: ресурсозбереження, ефективність, інноваційність. Для побудови такої індустрії здійснюється нова індустріалізація. У зв'язку із цим проаналізовано найважливіші характеристики української економіки, які відображають характер її розвитку, а також визначають потенціал становлення сталого розвитку. Встановлено, що місце країни на міжнародному ринку визначає її слабкі позиції на шляху до інноваційного розвитку. Зроблено висновок про необхідність нової індустріалізації як умови становлення сталого розвитку України.

Ключові слова: індустріалізація, сталий розвиток, інновації, експорт, імпорт, міжнародна торгівля.

NEW INDUSTRIALIZATION AS A CONDITION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ECONOMY

The article is devoted to the problem of implementation of sustainable development. It is pointed out that the main feature which provides the adequate way of economic growth is the development on the basis of innovations. Considering the 2030 Agenda for Sustainable Development, which sets Sustainable Development Goals, the conclusion about the necessity of new industrialization has been made. The reasoning of this conclusion is in key features of progressive industry which are: environment friendly way of production, efficiency, innovative development. For evaluation of the ability of Ukrainian economy to conduct the transition to sustainable development the structuralist approach has been applied. It is shown that the quality of production development is represented by the place of the country in foreign market. On the basis of the structure of exporting and importing goods it has been defined that Ukrainian economy has weak conditions of trade. It is proved that current specialization on production of commodities makes it impossible to achieve sustainable development goals. First of all, the main idea of sustainable development is to prevent the exhaustion of natural resources. It is noted that commodities are mainly standardized and its production can be made by quite limited number of people. It is stressed, that these features of production provide weak incentives to implement innovations, because they create favourable conditions for monopoly rent extraction. It is pointed out that competition is highly important for stimulation of innovations. Moreover, importing high value-added goods while exporting goods with low value-added conserve the structure of economy which is unable to provide the improvement of social welfare, innovative development and development of human capital. The Prebisch-Singer hypothesis, which is based on the comparison of prices of manufactured and primary goods, was applied to uncover the fallacy of specialization on commodities. That is why it's highly important to develop instruments of industrialization policy for Ukraine which is aimed on fundamental structural change and technological renovation of Ukrainian industry. The main idea is to build industry which is able to reproduce itself on the basis on innovative development.

Keywords: industrialization, sustainable development, innovations, export, import, foreign trade.

JEL classification: O14, F01, F63.

Постановка проблеми. Соціально-економічні досягнення людства визначають характеристики сучасного економічного розвитку. Ці характеристики найкращим чином було сформульовано на Саміті ООН, який відбувся у 2015 р. Він був присвячений сталому розвитку, який визначається як розвиток, що має на меті подолання бідності, збереження навколишнього серед-

овища, а також боротьбу з нерівністю. Для вирішення цих проблем було затверджено 17 глобальних цілей із завданнями, які мають стати орієнтирами для спільної роботи урядів країн та інших зацікавлених сторін. Ці глобальні цілі планується виконати до 2030 р. Розвиток на визначених засадах є певною базою для формування програм національного розвитку.

Серед глобальних цілей варто звернути увагу на «створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій та сталій індустріалізації та інноваціям» [1]. Ця ціль відображає зміст сучасної індустріалізації (неоіндустріалізації). Вона являє собою становлення промислової бази на основі передових технологій, що забезпечують оптимальне використання ресурсів, екологічну безпеку, а також гідні умови праці. Ураховуючи взаємозв'язок та взаємозумовленість усіх глобальних цілей, можна стверджувати, що саме здійснення нової індустріалізації є основою для забезпечення інших цілей, оскільки висока якість промислової бази формує відповідні економічні відносини.

Україна також проголосила, що долучається до впровадження концепції сталого розвитку, проте наявний стан економіки свідчить про те, що країна повинна здійснити суттєві зміни на цьому шляху. Це, перш за все, стосується промислового капіталу. Нині сформувався промисловий капітал, що неспроможний відтворюватися на інноваційній основі. Це проявляється у тому, що країна має слабкий розвиток машинобудування (ця галузь є головним джерелом інновацій), а також виступає на світовому ринку як постачальник сировини. Ба більше, умови відтворення промислового капіталу не є сприятливими для оновлення морально та фізично застарілого обладнання. Його застосування не відповідає вимогам сталого розвитку, тому існує об'єктивна необхідність у проведенні нової індустріалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення потреби оновлення індустріальної бази та стимулювання інноваційного розвитку для запровадження сталого розвитку має досить широку підтримку як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Причому значну кількість публікацій зарубіжних науковців присвячено проблемам екологічного виробництва та поліпшенню якості освіти [2; 3], тоді як вітчизняні більшою мірою акцентують увагу на проблемі оновлення основного капіталу [4; 5]. Це пов'язано зі специфікою національної економіки.

Мета статті полягає у визначенні необхідності індустріалізації для запровадження сталого розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. В Україні як рамковий документ, що визначає стратегічні напрями довгострокового розвитку, запропоновано «Стратегію сталого розвитку України до 2030 року», яка була розроблена у 2017 р. [6]. У цій Стратегії взято за основу глобальні цілі сталого розвитку, та на основі даних за 2015 р. встановлено певні значення ключових показників, яких варто досягти у 2030 р. При цьому підкреслюється важливість стимулювання інноваційного розвитку, оновлення виробничих фондів, розвиток високотехнологічного виробництва. Саме ці характерні риси розвитку знаходяться в основі нової індустріалізації.

Індустріалізація виступає формою інноваційного розвитку промислового капіталу. Вона передбачає становлення високопродуктивної промислової бази. Сучасна індустріалізація (неоіндустріалізація) характеризується певними техніко-економічними умовами, які визначаються наявним станом науково-технічного прогресу та перспективами економічного розвитку. Ці перспективи сформульовано у концепції сталого розвитку.

Передусім зростання продуктивності має відбуватися на основі впровадження сучасних науково-технічних досягнень. Більше того, якщо змістом індустріалізації в усі часи було впровадження інновацій, то сучасна індустріалізація має на меті забезпечити відтворюваність інноваційного розвитку. Інноваційний розвиток нині є головною умовою економічного зростання. Він дає змогу країні отримати конкурентні переваги на світовому ринку.

Проблема полягає у тому, що для виникнення інноваційного розвитку мають існувати сприятливі умови. Передусім має існувати об'єктивна необхідність в інноваціях. Ця необхідність існує лише в умовах ринків із достатнім рівнем конкуренції. Це пояснюється тим, що ризик, який супроводжує інноваційну діяльність, може бути виправданим за умови, якщо це дасть змогу фірмі залишитися на ринку, а також отримувати надприбутки.

Проте якщо говорити про рівень конкуренції на вітчизняному ринку, то можна сказати, що він є досить низьким. Це, перш за все, пов'язано як з особливостями становлення ринкової економіки, так і зі структурою виробництва, яка постійно відтворює високий рівень монополізації. Наша економіка має сировинну структуру, яка не потребує постійного впровадження інновацій, оскільки за своєю природою сировинна продукція є стандартизованою, тому виробництво цієї продукції надає досить мало можливостей для вилучення інноваційної ренти. Проте ця продукція дає змогу отримувати монополізовану ренту. Це пов'язано з тим, що джерела сировини є природно обмеженими, тому доступ до них є у досить обмеженого кола осіб. Саме тому країни, що спеціалізуються на виробництві сировинної продукції, мають досить високий рівень розшарування населення за рівнем багатства. У таких країнах формується олігархія, яка користується не лише економічною, а й політичною владою. Ця обставина призводить до закріплення сировинної структури та перешкоджає проведенню політики, яка б змінила характер економічного розвитку. Наявність переважної маси населення, яка має низький рівень доходів, не дає змоги країні мати потужний внутрішній попит, який сприяє створенню продукції високої якості, а також стимулює впровадження інновацій. Такі країни виявляються приреченими на економічну відсталість. Припинення цієї траєкторії досягається шляхом індустріалізації.

Індустріалізація, перш за все, проявляється у зміні галузевої структури економіки. При цьому спостерігається збільшення частки обробної промисловості. Обробна промисловість формує досить потужний попит на інноваційну продукцію, а також дає змогу створювати більше доданої вартості. При цьому відтворення інноваційного розвитку найкращим чином може забезпечити машинобудівна галузь, оскільки вона має умови для розвитку та впровадження високих технологій, тому посилення інноваційного складника на сучасному етапі розвитку становить проблему структурної зміни економіки, яка, власне, є індустріалізацією.

Проблема українського промислового капіталу полягає у тому, що він не відповідає вимогам сталого розвитку. Йому не притаманний достатній рівень інноваційного розвитку через структуру, яка не формує попит на інновації. Неefективність сировинної структури на шляху інноваційного розвитку підтвер-

джується також динамікою частки обсягу реалізованої інноваційної продукції (рис. 1).

Як бачимо, з 2010 р. частка обсягу реалізованої інноваційної продукції суттєво знизилася. Це є серйозним показником, що демонструє ослаблення позицій країни на шляху до сталого розвитку.

Місце країни у світовому економічному розвитку визначається її спеціалізацією на світовому ринку. Охарактеризувати спеціалізацію можна за допомогою товарів, що мають найбільшу частку у структурі експорту країни. Саме ці товари показують рівень соціально-економічного розвитку країни, оскільки вони визнаються конкурентоздатними на світовому ринку.

В українській економіці з 2010 р. структура провідних товарів, які мають найбільшу частку в експорті товарів, не змінюється (табл. 1).

Із даних таблиці помітно, що структура експорту країни за дев'ять років дещо змінилася. Якщо у 2010 р. найбільшу частку мали чорні метали, то в 2019 р. найвагомішими стали зернові культури (з 4,8% до 19,2%). Проте всі три групи товарів, що є провідними у структурі експорту, належать до сировинних товарів із низьким ступенем переробки. Це свідчить про те, що Україна продовжує розвиватися на основі використання сировинних ресурсів.

При цьому у Стратегії сталого розвитку визначено, що «економічне зростання буде пов'язане не з експлуатацією природних ресурсів...» [6, с. 7]. Як бачимо, на разі країна не спирається на продукцію обробної промисловості у відносинах на світовому

ринку, а отже, й не може надати більше можливостей використовувати та розвивати найцінніший ресурс – людський капітал. Якщо розглянути експорт послуг, то найбільшу частку експорту займають транспортні послуги. При цьому досить актуальною є проблема зношеності основних засобів.

Бачення важливості зміни структури експорту також віднайшло відображення у Стратегії, зокрема поставлено завдання «сприяти зміні структури експорту в бік зростання продукції та послуг із високою часткою доданої вартості, зокрема до 2030 року підвищити в структурі експорту частку продукції високотехнологічних секторів економіки до 15%» [6, с. 9]. Проте немає чіткого розуміння, як саме має виконуватися це завдання. Розглянута вище проблема сировинної спеціалізації дає змогу стверджувати, що поставлене завдання може бути виконаним лише за умови суттєвої перебудови економіки, тобто проведення нової індустріалізації.

У теорії економічного розвитку однією з головних проблем виявляється проблема спеціалізації країни. Саме спеціалізація значною мірою визначає потенціал її розвитку. Доцільно згадати про гіпотезу Пребіша-Зінгера, яка доводить нерівні умови торгівлі для країн, що спеціалізуються на продукції з низьким ступенем переробки. Ця гіпотеза неодноразово підтверджувалася завдяки порівнянню цін на сировинні товари та на товари з високим ступенем переробки. Виявлялося, що у довгостроковій перспективі спостерігається зростання цін на обидві групи товарів, проте темп зростання цін товарів із високим ступенем переробки

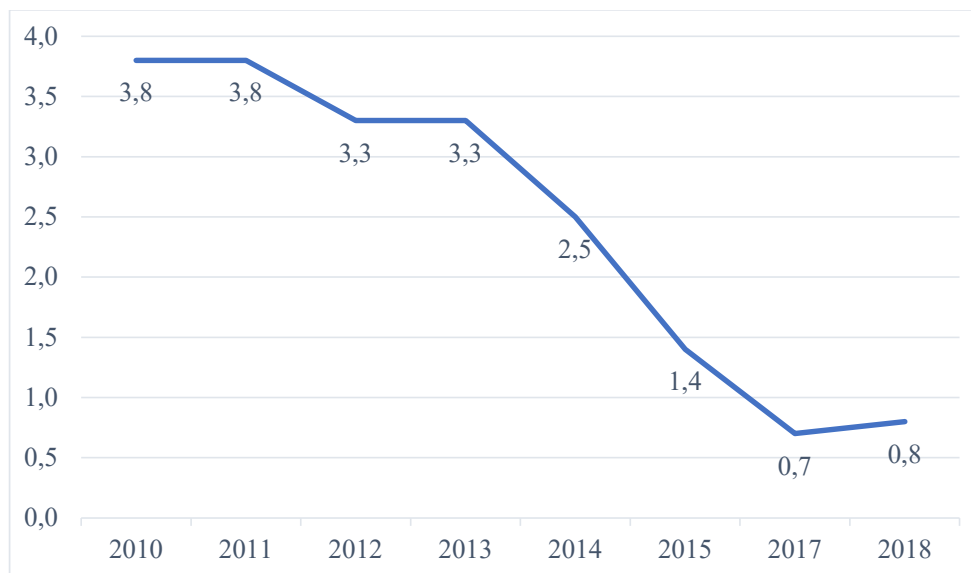

Рис. 1. Частка обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) у загальному обсязі реалізованої продукції (товарів, послуг) промислових підприємств, % [7]

Таблиця 1

Частка провідних товарів у структурі експорту, %

Товари	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Зернові культури	4,8	5,3	10,3	10,2	12,1	15,9	16,7	15,0	15,3	19,2
Руди, шлак і зола	5,1	5,7	4,7	6,1	6,4	5,8	5,4	6,3	6,4	7,2
Чорні метали	28,8	27,3	22,6	23,0	23,9	21,2	19,9	20,0	21,0	17,5

Джерело: розраховано автором на основі [7]

Таблиця 2

Частка провідних товарів у структурі імпорту, %

Товари	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Реактори ядерні, котли, машини	7,5	8,6	8,6	9,0	9,0	9,5	11,9	11,7	11,3	11,0
Електричні машини	5,9	6,0	7,0	6,7	7,0	7,2	8,2	8,3	9,6	10,9
Засоби наземного транспорту, крім залізничного	5,5	6,7	7,1	7,1	4,5	4,3	7,2	8,0	7,4	9,5

Джерело: розраховано автором на основі [7]

значно перевищує темп зростання цін на сировинні товари [8]. Важливо зазначити, що у порівнянні умов торгівлі виключаються енергетичні товари, оскільки ціни на них встановлюються більшою мірою не стихійно, а через політичні рішення. А також енергетичний складник є досить сталим елементом у структурі експорту та імпорту, оскільки є необхідним для виробництва всіх товарів та послуг. За допомогою гіпотези Пребіша-Зінгера доводиться необхідність проведення індустріалізації, оскільки сировинна спеціалізація країни призводить до того, що для забезпечення імпорту певного обсягу продукції доводиться експортувати все більше сировинних товарів. А це просто виснажує джерела сировини країни та не створює ресурсів для запровадження структурної зміни економіки.

Для кращого розуміння наявного потенціалу сталого розвитку в Україні варто розглянути структуру вітчизняного імпорту (табл. 2).

У структурі імпорту досить однозначною виступає потреба країни у продукції обробної промисловості. Тобто можна зробити висновок про те, що наразі наявне місце країни на світовому ринку закріплює її слабкі можливості для перебудови економіки на шляху до сталого розвитку.

Після світової фінансової кризи почали з'являтися ідеї про необхідність зміни моделі розвитку, в основі якої знаходиться надмірна опора на міжнародні виробничі зв'язки. Це призвело до посилення протекціоністських настроїв, підтримки ідеї рещорингу у розвинутих країнах. Дійсно, стало спостерігатися сповільнення міжнародної торгівлі. Ба більше, зараз через поширення пандемії коронавірусу досить високим є ризик суттєвого пригнічення економічного розвитку. Проте варто розуміти, що процес глобалізації не може просто зупинитися. Він є невід'ємною рисою сучасного розвитку. Можуть дещо змінитися форми взаємодії на

глобальному рівні, проте це не означає, що настав час розвиватися у межах власної країни. Такі часи нестабільності є складними, проте вони дають можливості відкрити нові шляхи розвитку. Зрозуміло, що для відновлення економіки уряди країн будуть застосовувати різноманітні інструменти для підтримки національної економіки, стратегічно важливих галузей. Тому сьогодні політика індустріалізації набуває особливої актуальності. Тобто Україні зараз украй важливо вибрати вірний шлях та віднайти найбільш дієві заходи економічної політики. Ці заходи мають стати предметом подальших досліджень.

Висновки. Нова індустріалізація передбачає становлення високопродуктивної ресурсозберігаючої промислової бази, яка має структуру, що спроможна забезпечити високий рівень життя населення, а також розвиватися на основі інновацій. Саме така індустрія спроможна забезпечити сталий розвиток.

Аналіз структури експорту та імпорту України показав, що наша країна має слабкі позиції на шляху сталого розвитку. Сировинна структура експорту свідчить про те, що країна розвивається на основі виснаження власних надр. Структура імпорту свідчить про те, що країна імпортує продукцію з більш високою доданою вартістю. Це призводить до того, що вона опиняється у несприятливих для становлення інноваційного розвитку умовах. Більше того, за гіпотезою Пребіша-Зінгера ціни на сировинну продукцію на світовому ринку в довгостроковому періоді відстають від цін на продукцію обробної промисловості, що призводить до того, що за одну й ту ж кількість обробної продукції, що імпортується, доводиться експортувати все більше сировинної продукції. Ця обставина все більше закріплює економічну відсталість та перешкоджає становленню сталого розвитку, оскільки можливості впроваджувати нові технології є досить обмеженими.

Список використаних джерел:

1. The official site of the Division for Sustainable Development Goals. URL : <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit> (дата звернення: 15.04.2020).
2. Daniel Vega Torres Creative industries or industrialisation of creativity? Craft labour and the uneven and combined development of capital. *Publicatio UEPG*. 2019. № 27(3). P. 273–284.
3. Adesuwa Vanessa Agbedahin Sustainable development, Education for Sustainable Development, and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Emergence, efficacy, eminence, and future. *Sustainable Development*. 2019. № 27(1). P. 669–680.
4. Цанько О. Принципи сталого розвитку і проблеми формування державної інвестиційної політики. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4(53). Ч. 2 С. 189–196.
5. Кіндзерський Ю.В. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. *Економіка України*. 2017. № 11. С. 48–72.
6. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. 2017. URL : https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 15.04.2020).
7. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 10.04.2020).
8. Ocampo J.A., Lancourt M.P. The commodity terms of trade and their strategic implications for development. *International Trade*. 2004. URL : https://www.researchgate.net/publication/23746281_The_commodity_terms_of_trade_and_their_strategic_implications_for_development. (дата звернення: 10.04.2020).

References:

1. The official site of the Division for Sustainable Development Goals. Available at: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit> (accessed 15 April 2020).
2. Daniel Vega Torres (2019) Creative industries or industrialisation of creativity? Craft labour and the uneven and combined development of capital. *Publicatio UEPG*, no. 27 (3), pp. 273-284.
3. Adesuwa Vanessa Agbedahin (2019) Sustainable development, Education for Sustainable Development, and the 2030 Agenda for Sustainable Development: Emergence, efficacy, eminence, and future. *Sustainable Development*, no. 27 (1), pp. 669-680.
4. Tsanko O. (2017) Pryntsypy staloho rozvytku i problemy formuvannia derzhavnoi investytsiinoi polityky [Principles of sustainable development and problems of formation of the public investment policy]. *Public administration efficiency*. vol. 4 (53)., part 2, pp. 189–196.
5. Kindzerskyi Yu. V. (2017) Deindustrializatsiia ta yii determinanty u sviti ta v Ukraini [Deindustrialization and its determinants in the world and in Ukraine]. *Economy of Ukraine*. no. 11, pp. 48–72.
6. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Sustainable Development Strategy of Ukraine until 2030]. Available at: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (accessed 15 April 2020).
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (accessed 10 April 2020).
8. Ocampo J. A., Lancourt M. P. (2004) The commodity terms of trade and their strategic implications for development. *International Trade*. Available at: https://www.researchgate.net/publication/23746281_The_commodity_terms_of_trade_and_their_strategic_implications_for_development. (accessed 10 April 2020).